

NORSK ARKEOLOGISK ÅRBOK – 2016

VIKING

NORSK ARKEOLOGISK SELSKAP // NORWEGIAN ARCHAEOLOGICAL SOCIETY

VIKING

Norsk
arkeologisk årbok

Bind LXXIX – 2016

Oslo 2016

UTGITT AV
NORSK ARKEOLOGISK SELSKAP

Redaksjon:

Herdis Hølleland (hovedredaktør)
e-post: herdis.holleland@niku.no

Kjetil Loftsgarden
e-post: kjetil.Loftsgarden@uib.no

Astrid Johanne Nyland
e-post: astrid.j.nyland@uis.no

Christian Løchsen Rødsrud
e-post: c.l.rodsrud@khm.uio.no

Irmelin Axelsen (redaksjonssekretær)
e-post: viking-tidsskrift@arkeologi.no

Sonja Vibeche Robøle (korrekturleser)
e-post: sonja.holte@gmail.com

**FRIST FOR INNSENDELSE AV MANUSKRIFT
TIL VIKING 2017 ER 15. FEBRUAR 2017**

På forsiden:

Trespade framsmelta fra snøfonn i Grovåskaret i Nesset kommune høsten 2014.
Foto: Dag Ringstad.

På baksiden:

Forarbeid til en stor håndtakskjerne fra Vallermyrene 4
Foto: Ellen C. Holte / KHM

Utgivelsen er støttet av
Norsk forskningsråd

Viking LXXIX er satt med 10/12 Times Roman
og trykt på Multiart Silk
Grafisk produksjon: 07 Media – www.07.no

Viking Open Access: <https://www.journals.uio.no/index.php/viking/>

ISSN 0332-608x

Borg – mellom høvdingdømme og kongemakt

Oppdagelsen av Borg

De mange praktfulle arkeologiske funnene, sagalitteraturen og ikke minst Ottars beretning til kong Alfred den store av Wessex fra slutten av 800-tallet viser at det nordlige Norge hadde en velstående vikingtidbefolkning som også gjorde seg bemerket utenfor regionens grenser. Det var likevel oppdagelsen av stormannsgården på Borg på Vestvågøy i Lofoten som for alvor satte Nord-Norge på vikingtidskartet. Bonden selv gjorde de første funnene da han under pløying en høstdag i 1981 la merke til svarte felt i jorda som inneholdt både trekull og diverse gjenstander. Kåre Ringstad, dedikert amatørarkeolog og Tromsø Museums tillitsmann på Vestvågøy gjennom en årrekke, kom raskt på banen og varslet Tromsø Museum, og den 6. september var museets representant på plass for å ta stedet i nærmere øyesyn. Det var ingen tvil om at pløgen hadde avdekket et usedvanlig bosettingsområde fra jernalder og vikingtid.

I løpet av mai 1982 ble det foretatt ny befarings, som bekreftet at det dreide seg om et bosettingsområde med mengder av skjørbrent stein, trekull og klare kulturlag spredt over et flere mål stort område. Det ble også observert strukturer som ble tolket som rester etter hus (Munch mfl. 2003:14). I tillegg til nye funn av husgeråd som kunne knyttes til dagliglivets gjøremål, ble det funnet glasskår dekorert med gullfolie (Ts. 8335–8336). Området ble deretter båndlagt i påvente av videre undersøkelser.

Utgravningene på Borg fant sted mellom 1983 og 1989 og engasjerte flere av Skandinavia fremste vikingtidsekspertene (Munch 1991; Munch mfl. 1987; Munch mfl. 2003). Funnene var overveldende og omfattet ikke bare luksusgjenstander som tidligere ikke var funnet så langt nord; størrelsen på den største bygningen som en gang sto på Borg, overgikk alle tidligere funn av hustufter som på det tidspunkt var kjent i Skandinavia.

Gjenstandene som ble funnet i første omgang, var hovedsakelig av det ordinære slaget – et garnsøkke, et spinnehjul til håndtein, skår av klebersteinsgryter og skiferbryner – men det ble også gjort funn som særlig påkalte arkeologenes interesse, blant annet et par skår av keramikk som hadde tilhørt randen av ei mugge (Ts. 8337). Godset var hardbrent og forholdsvis tynt. Innvendig var det spor etter dreining, mens det utvendig var tydelige spor etter dekor av tinnfolie. Slike tinnfolierte muggen – tatingmuggen – er svært sjeldne både i Norge og ellers i Skandinavia, og funnene skriver seg stort sett fra vikingtidens handelsplasser. Muggene ble produsert på Kontinentet, trolig i områdene omkring Rhinen og de dateres til 800-tallet (Holand 2003a:207).

I korte trekk ble det dokumentert sammenhengende bosettingsspor på Borg fra perioden mellom 200 og 1300 e.Kr. Funnene skriver seg fra tre ulike områder definert som henholdsvis Borg I, II og III, og som også i all hovedsak tilhører ulike perioder (Johansen og Munch

2003a:13–16). Borg I omfatter to hus som sammen spenner over mange hundre år, fra 400-tallet til rundt 900. Borg II og III tilhører senere perioder, henholdsvis sen vikingtid og middelalder (J.S. Munch 2003:119; Norr og Fewster 2003:118; Solli 2006).

Hva slags sted var Borg?

I Borg-publikasjonen presenteres Borg I som restene etter en høvdinggård, enestående i nordnorsk sammenheng (Munch mfl. 2003) uten at det er gjort nærmere rede for hva som legges i det. Denne artikkelen søker å forstå Borg i et større sosialt og politisk perspektiv, og spørsmålene som søkes besvart, er ganske enkelt disse: Hva slags sted var Borg, og hvilken rolle spilte besitterne i det som oppfattes som gårdens storhetstid mellom ca. 600 og 900 e.Kr.? Hva var bakgrunnen for å erstatte det første huset med et nytt og mye større hus? Hva skjedde da dette over 80 meter lange hovedhuset ble forlatt rundt år 900? Hvorfor ble gården forlatt? Var Borg i det hele tatt spesiell?

Søken etter svar vil ta oss ut på en mangfoldig reise i jernalderens landskap, men aller først skal vi stifte nærmere bekjentskap med funnene fra Borg I slik de er presentert i den store Borg-publikasjonen fra 2003 (Munch mfl. 2003).

Bygningene på Borg I

Navnet Borg betyr en befestet forhøyning eller en forhøyning som er velegnet for et festningsverk (Rygh 1905:324; se også Johansen og Munch 2003a:12), og i den forstand bærer gården navnet sitt med rette, slik den troner på toppen av en liten høyde med fri sikt i alle retninger. Det er imidlertid ikke funnet spor etter noe forsvarsverk. Derimot har det stått en kirke her siden 1300-tallet, kanskje helt fra 1200-tallet (J. S. Munch 2003:126; Solli 2006).

Svake omriss av et mulig hus var synlige allerede under befaringen i 1982, og undersøkelser slo fast at det hadde målt hele 83 meter. Hus i denne størrelsesorden var ikke kjent andre steder i Skandinavia, og er det fremdeles knapt i dag. Rett under dette huset fantes spor etter et eldre hus, også dette usedvanlig stort, med en lengde på ca. 64 meter.

Til sammen spenner altså de to bygningene over en bosettingsperiode på hundrevis av år. Gjenstandsmaterialet plasserer tilsynelatende bygningene innenfor henholdsvis folkevandringstid (400–600 e.Kr.) og merovingertid/vikingtid (600–1050 e.Kr.) (Johansen og Munch 2003b:34). Sluttpublikasjonen (Munch mfl. 2003) avslører imidlertid uenighet internt i prosjektet både når det gjelder tidspunktet for når det eldste huset ble reist, når det ble revet for å gi plass til det nye, og når det yngste ble forlatt. Uenigheten knytter seg til tolkningen av trekulldateringene. Ifølge den ene parten ble det eldste huset bygd på 400-tallet, og en gang på 600-tallet måtte det vike for det nye huset, som var i bruk til det ble forlatt en gang mot midten av 900-tallet (Johansen og Munch 2003b:36). Den andre parten hevder at trekulldateringene ikke holder for så finstemte dateringer. De mener at dateringene kun slår fast at én av bygningene nokså sikkert var i bruk mellom 750 og 850 e. Kr., men ut over dette gir de ikke grunnlag for å si noe nøyaktig verken om tidspunktet for etableringen av det eldste huset, om når det ble erstattet av det nye huset, eller om når det yngste huset ble fraflyttet (Herschend og Mikkelsen 2003:66–67).

Det er ikke lett å vurdere de to tolkningene mot hverandre, og i denne sammenheng kommer vi ikke lenger enn å til slå fast at det eldste huset hovedsakelig tilhører eldre jernalder,

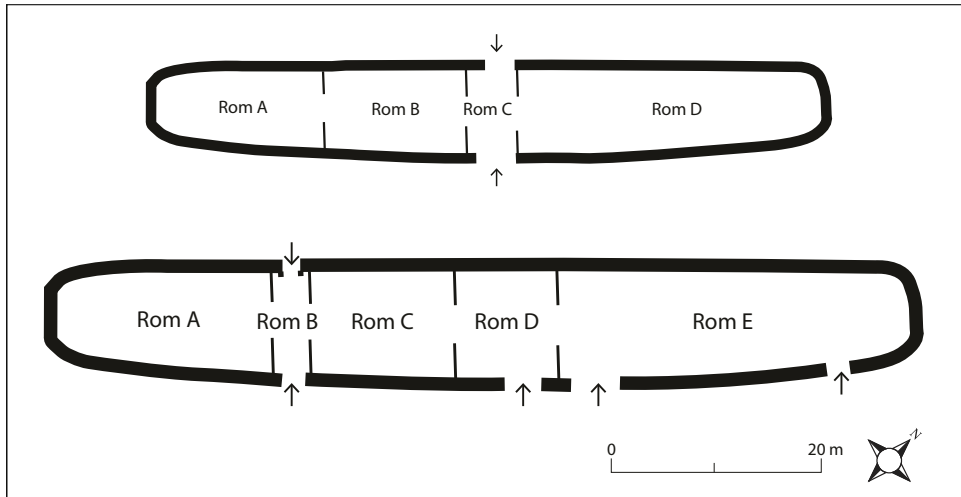

Figur 1. Borg under utgravning. Foto: Tromsø Museum – Universitetsmuseet.

mens det yngste hovedsakelig tilhører yngre jernalder. Det blir enda vanskeligere når vi kommer til spørsmålet om når det yngste huset ble forlatt. Spennet for de to dateringene fra det yngste huset, begge fra rom C, strekker seg fra henholdsvis 790–995 og 820–1020 e.Kr. (Johansen og Munch 2003b:36–37). Det er rimelig å tro at huset ble revet og forlatt i løpet av dette tidsrommet, en gang rundt år 900; kanskje noe senere. Man vet imidlertid ikke hvorfor huset ble forlatt, men det synes klart at det verken skyldtes brann eller behov for renovering. Tvert imot ser det ut til at huset ble forlatt etter en brå og tilsynelatende voldsom hendelse (Herschend og Mikkelsen 2003:42, 70).

Det eldste huset var ikke spesielt godt bevart; det skyldes grunn- og byggearbeidet knyttet til oppføringen av det yngste huset. Hovedtrekkene i boliginndelingen var likevel relativt tydelige (figur 2). Det ble påvist spor etter parvise stolper samt spredte spor etter en indre vegggrøft og en ytre dreneringsgrøft. Langveggene hadde vært lett krummet og hjørnene avrundet. Huset hadde kun to innganger – én på hver langsida – som begge førte inn til et sentralt inngangsrom, rom C. Dette inngangsrommet lå midt i huset og dannet skillet mellom en boligdel med to oppholdsrom på den ene siden – rom A og B – og en fjøsdel – rom D – på den andre siden. Rom A er tolket som et ordinært boligrom, mens rom B er tolket som en hall (Herschend og Mikkelsen 2003:62). Det ble ikke funnet spor etter brann, og det tyder på at huset ganske enkelt ble revet. Men før det kunne bygges nytt, måtte det omfattende planering til, og jordmasser og stein måtte tilføres (Herschend og Mikkelsen 2003:47–49).

Med en innvendig lengde på ca. 80 m og en bredde på 7,5–9 m dekket det yngste huset et areal på nærmere 700 m². Rent bygningsmessig har dette huset mye til felles med det

Figur 2. Plantegning av bygningene på Borg I. Det eldste huset øverst, det yngste nederst. Tegning: Ernst Høgtun, Tromsø Museum – Universitetsmuseet. Etter Dorthie Kaldal Mikkelsen og Ernst Høgtun (Munch mfl. 2003:43).

eldste huset: parvise stolper, lett krummede vegger og avrundede hjørner. Derimot ser det ut til å ha hatt hele fem innganger (Herschend og Mikkelsen 2003:43, 51). Huset hadde også fem rom (se figur 2; Herschend og Mikkelsen 2003:65–66). Rom A er tolket som et rom der mange av dagliglivets gjøremål fant sted, samtidig som det trolig også tjente som boligrom for deler av husholdet. Rom B er et mindre inngangsrom med forbindelser til både rom A og rom C, og det har også inngangsdører på begge husets langsider. Rom C er tolket som en hall. Av de til sammen ca. 3500 gjenstandene fra Borg I tilhører hele 3400 dette yngste huset, og halvparten av disse igjen ser ut til å tilhøre rom C. Mens gjenstander knyttet til dagliglivets rutinepregede gjøremål er framtrepende i rom A, dominerer gjenstander som representerer fest og overskudd, luksus og lettere husflidsproduksjon rom C (G. S. Munch 2003a, 2003b; Herschend og Mikkelsen 2003:63, 65; Holand 2003a, 2003b; Näsman 2003). Funnene tyder på at rom C var et privat rom for husets overhoder, samtidig som det var et rom for spesielle anledninger.

Rom D er et mindre rom, som i tillegg til en bred port i den ene langveggen også hadde dører til de tilstøtende rommene D og E. Det er uklart hvilken funksjon rommet hadde. Porten er bred nok for en vogn eller slede, men rommet kan også ha tjent som lager for alt som trengtes til store banketter. Rom E er det største rommet i bygningen, og på grunnlag av forekomster av gress og fôrplanter er det tolket som et fjøs med plass til en stor husdyrflokk. Rommet hadde to innganger, begge i den sørøstlige veggen. Utenfor inngang 4 (figur 2), som trolig var forbeholdt husdyra, var bakken hardt nedtrampet. Der ble det påvist spor av torv, som sannsynligvis var påført for å hindre gjørmedanning (Herschend og Mikkelsen 2003:66).

Utgravningene viste at begge bygningene var oppført i henhold til en felles skandinavisk byggeskikk som i korte trekk omfatter treskipede langhus med en boligdel og en fjøsdell, og

der veggene dels besto av isolerende og dels av takbærende element. Bygningene på Borg skiller seg imidlertid fra de sørskandinaviske ved å inneholde både et ordinært boligrom og en hall, mens man i Sør-Skandinavia gjerne finner hallen i en separat bygning (Herschend 1993).

Grunnprinsippene i de to bygningene var altså like, men ifølge arkeologene som var hovedansvarlige for utgravningene og tolkningene av husstrukturene, tyder endringer knyttet til husets innganger på nye bevegelses- og kommunikasjonsmønstre. I huset fra eldre jernalder ligger, som vi har sett, oppholdsrommene vegg i vegg og kommuniserer direkte med hverandre, mens de i huset fra yngre jernalder er skilt av et inngangsrom (se figur 2). Det tolkes som uttrykk for at selve huset utgjorde gårdens kommunikasjonsentrum i eldre jernalder, mens det i yngre jernalder var flyttet ut av huset, til tunet (Herschend og Mikkelsen 2003:60).

Det er lett å forestille seg hvorfor man valgte å sette opp nybygget på nøyaktig samme sted som det gamle. Fra toppen av høyden hadde man utsyn i alle himmelretninger, samtidig som man var godt synlig på lang avstand. For øvrig kan motivene for å gi seg i kast med dette enorme byggeprosjektet ha vært sammensatte. Det eldste huset var tross alt et par hundre år gammelt, og omfattende utbedringer kan ha vært påkrevd (Herschend og Mikkelsen 2003:70). Ønsket om og behovet for større plass kan også ha spilt inn. Nybyggingen kan også være uttrykk for et nytt gårdsoverhodes behov for å sette sitt stempel på stedet. I denne artikkelen skal det imidlertid argumenteres for at hele prosessen må ses i sammenheng med endringer på det samfunnsmessige plan.

Storgårder på Vestvågøy

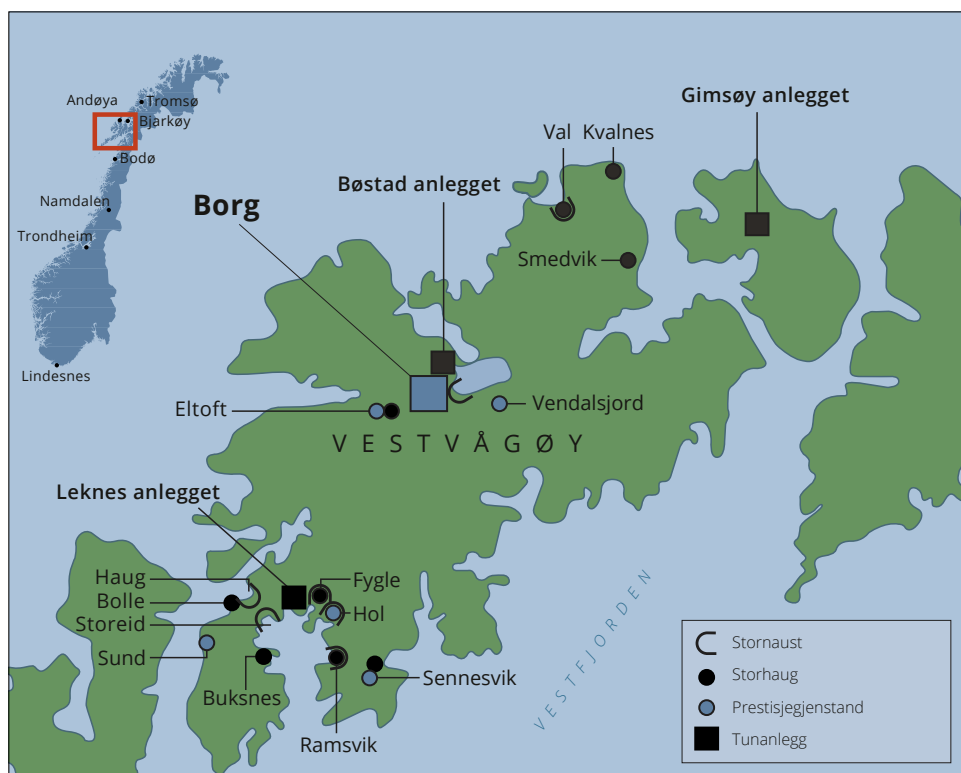
Det er registrert henimot tusen forhistoriske begravelser på Vestvågøy. Størrelse og form varierer, men hauger og røyser med inntil ti meters diameter og én meters høyde er i flertall. Mens antallet graver på den enkelte gård ikke er noe umiddelbart mål på gårdens status, oppfattes storhauger som et mer pålitelig tegn på velstand. Det gjelder også tufter etter stornaust. For Nord-Norges vedkommende har storhauger gjerne vært definert som hauger og røyser med et tverrmål over 20 m eller en lengde over 30 m (se Storli 2006:76–77), men siden graver med slike dimensjoner er sjeldne i Lofoten, senkes grensen her til henholdsvis 18 og 25 m. I tillegg inkluderes nausttufter som er minst 18 m lange i undersøkelsen, sammen med importgjenstander og gjenstander av edelmetall.

Det er dokumentert storhauger på ni gårder, nemlig på Sennesvik, Ramsvik, Kvalnes, Bolle, Buksnes, Smedvik, Val, Fygle og Eltoft (figur 3). Fra én av gårdene, Eltoft, stammer også et av de fineste sverdhandtakene fra vikingtid som er kjent i Norge (Ts. 5642). Det ble funnet i en beskjeden gravhaug sammen med et spyd og ei øks, alt datert til 800-tallet. Det er imidlertid ingenting beskjedent over sverdhandtaket. Det er lagd av bronse med sølvinnlegg, og er satt sammen av seks deler som er festet til hverandre med små stifter. Selve grepet har et geometrisk mønster, mens hjaltene har ornamentikk i gripedyrstil (Sjøvold 1974:95). Liknende funn er kjent både i Skandinavia og i norrøne graver i Irland og Skottland; noen beslektede funn er også gjort i Ungarn og Russland. Produksjonsstedene for slike sverd er ikke kjent, men ornamentikken indikerer en skandinavisk opprinnelse, eller at de er norske etterligninger av kontinentale, muligens frankiske, sverd (Johansen 1982b:145–147; Munch 1960).

Stornaust er registrert på sju gårder: Borg, Ramsvik, Fygle, Hol, Storeid, Haug og Val (figur 3). Det største ligger på Hol og er 43 m langt. Dette er den største nausttufta som er kjent i Nord-Norge.

Storhauger og stornaust opptrer sammen på tre gårder: Ramsvik, Fygle og Val. Det er påfallende at det ikke er registrert storhauger på Borg, der det heller ikke er gjort andre usedvanlige gravfunn. Funnene fra utgravningene taler imidlertid for seg selv, og sammen med to over 20 m lange nausttuffer plasserer de utvilsomt Borg i en klasse for seg.

Vi ser en tydelig konsentrasjon av storhauger og stornaust på den sørlige delen av Vestvågøy. Det er også en mindre, mer spredt konsentrasjon omkring Borg og på den nordligste delen av øya. Når det gjelder prestisjegjenstander, dvs. importgjenstander og gjenstander av gull og sølv, er det gjort få funn utenfor Borg. Sverdet fra Eltoft er allerede nevnt. I tillegg er det funnet en ansamling av til dels sjeldne perler på Vendalsjord, hvorav noen kan stamme fra det østlige middelhavsområdet. Andre funn omfatter et par smykkefragment av jet fra 800-tallet som sannsynligvis stammer fra England, og er funnet på Sund, pluss ei bronse-spenne med sølvfolie og et fragment av et gullsmykke funnet på Sennesvik, datert til ca. 100 e.Kr. (Johansen 2003:27; Näsman 2003:238).

Figur 3. Funnsted og gårdsnavn som er nevnt i artikkelen. Tegning: Ernst Høgtun, Tromsø Museum – Universitetsmuseet.

*Figur 4. Borg med omgivelser sett i fugleperspektiv. Utgravningsfeltet sees midt i bildet.
Foto: Tromsø Museum – Universitetsmuseet.*

Denne oversikten gir neppe den hele og fulle sannhet om velstanden på Vestvågøy i det første årtusen e.Kr. Det at man bare kjenner alderen på noen få av stornaustene og storhauene, kan også synes problematisk, men det er likevel ingen tvil om at Borg var en del av et blomstrende jernaldersamfunn.

For å gi et fyldigere bakteppe for tolkningen av Borg og de hendelsene som utspant seg der, kan det være nyttig med et skråblikk på landskap og ressurser.

I dag omfatter Lofoten hele Lofotarkipelet, men «Lofot» var opprinnelig betegnelsen på Vestvågøy alene (Bertelsen 1985:17). Øya har et typisk atlantisk klima, med relativt milde og fuktige vintre og kjølige og nedbørsrike somre. Opplysninger om fehold og kornutsæd på 1600-tallet gir klart inntrykk av at yttersida – dvs. den delen av øya som vender ut mot storhavet – har de beste forutsetningene for fedrift, tett fulgt av områdene omkring Buksnesfjorden. Forholdet når det gjelder åkerbruk, er motsatt, altså noe bedre omkring Buksnesfjorden enn på yttersida. Innersida mot Vestfjorden og sundene mellom øyene har de dårligste vilkårene for begge deler (Nielsen 1977:160–162).

Havet omkring Vestvågøy er svært fiskerikt, og skreien, som hver vinter trekker fra Barentshavet til Lofoten for å gyte, har i århundrer vært en magnet på tilreisende fiskere fra både nær og fjern. Flere bosettingshistoriske undersøkelser konkluderer likevel med at det sterkt sesongbetonte skreifiske ikke ser ut til å ha hatt noen vesentlig innflytelse på bosettingsmønsteret verken i jernalderen eller i middelalderen. Det var først og fremst lokalitetene med de beste vilkårene for å kombinere jordbruk og stabilt helårsfiske som var utslagsgivende for valg av bosted (Bertelsen 1983; Johansen 1982a:50; Nielsen 1977:151). Disse

finner man i områdene ut mot storhavet på yttersida av Lofoten og i Buksnesfjord-området. Som figur 3 viser, er det nettopp i disse områdene man finner de rikeste jernaldergårdene.

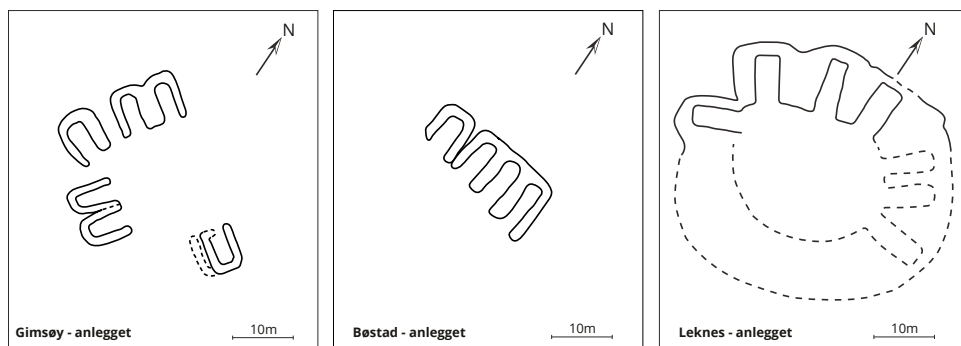
Gode muligheter for åkerbruk og fehold samt et godt helårsfiske var altså ikke bare utslagsgivende for valg av bosted; de dannet også basis for jernalderens velstand. Heri ligger trolig mye av forklaringen – om enn ikke all – på Borgs posisjon i jernalderen. Selv om avstanden fra bunnen av Borgepollen ut til fiskefeltene på yttersida ikke er optimal, ga beliggenheten direkte tilgang til det rike helårsfisket i vest, samtidig som gården nøt godt av de gode jordbruksbetingelsene i området.

Tunanlegg og politiske strukturer

I Lofoten er det registrert tre anlegg som tilhører den spesielle gruppen kulturminner som på grunn av organiseringen av hustufter omkring et tun ganske enkelt omtales som tunanlegg. De ligger på Leknes, Bøstad og Gimsøy (se figur 3 og 5).

Bøstad-anlegget er med sine fire påviste tufter det minste av de tre anleggene. Det ligger i utmark på ei smal strandflate i den indre del av Borgepollen, om lag 1,5 km fra Borg I. Dateringene, til sammen seks fra tre tufter, indikerer at anlegget tilhører eldre jernalder, dvs. tida før år 600 (Storli 2006:59).

Leknes-anlegget ligger i bunnen av Buksnesfjorden, ca. 200 meter fra dagens strandlinje, sentralt plassert mellom flere storgårder og midt i et landskap som tidligere var dominert av store myrstrekniger. Da anlegget ble anerkjent som et tunanlegg, var bare fire av tuftene bevart, men gamle registreringer antyder at anlegget opprinnelig kan ha hatt flere (Nicolaisen 1885a, 1885b). Dateringer fra tre av tuftene ligger i tidsspennet 120–390 e.Kr., og antyder således at også Leknes-anlegget tilhører eldre jernalder, men dette bildet forstyrres av ei datering fra ei nærliggende grop til perioden 660–860 (Johansen og Søbstad 1978:39, 41; Storli 2006:60–61). Det er imidlertid uvisst hvor stor vekt man skal legge på den. At anlegget trolig var større enn de to øvrige, er ikke et tilstrekkelig argument for å regne med mye lengre funksjonstid. Tunanlegget på Åse, med sine fjorten tufter organisert i en sluttet krets omkring tunet, var for eksempel ikke i bruk etter 600 (Storli 2001:93, 2006:53).

Figur 5. Tunanleggene i Lofoten. Tegning: Ernst Høgtun, Tromsø Museum – Universitetsmuseet.

Gimsøy-anlegget ser ut til å omfatte seks tufter, muligens sju, og ligger på en morenerydd midt i et myrområde på nordsida av Gimsøya, sentralt plassert i utmarka mellom flere av gårdene på øya. Anlegget er tidfestet til 200–600 e.Kr. (Storli 2001:96).

Tunanleggene har i årenes løp vært viet mye oppmerksomhet, og de har vært tolket på mange måter, men i de senere år synes arkeologer å samle seg omkring oppfatningen om at de er rester etter tingsteder (Brink mfl. 2011; Iversen 2013, 2015; Olsen 2005, 2015; Olsen 2003; Storli 2001, 2006, 2010). Også som tingsteder har de vært tilskrevet ulik betydning og ulike roller, men et aspekt som løftes fram, er at de bidrar til å kaste lys over den politiske utviklingen gjennom det første årtusen e.Kr., fra mindre mot stadig større politisk-rettslige enheter (Storli 2006, 2010).

Et hovedargument for «*ting*-hypotesen» er at det er vanskelig å knytte anleggene til én bestemt gård. Typisk for anleggene er tvert imot at de ofte ligger sentralt mellom *flere* gårder. Leknes-anlegget er et godt eksempel på det (se Storli 2006:104, 110). Tunanleggene tolkes således som samlingssteder for likemenn på nøytral grunn og utenfor enkelthøvdningers kontroll.

Funksjonstida til de to største og best kjente nordnorske tunanleggene, Bjarkøy-anlegget og Steigen-anlegget, strakte seg inn i vikingtida (se også Storli 2006:51, 65). I Lofoten, derimot, ser det ut til at tunanleggene hovedsakelig tilhører tida før år 600. Hva skjedde? Ble de avviklet i forbindelse med integrering i voksende enheter, der tingstedet lå utenfor regionen, eller kan man se for seg andre utviklingsforløp? Vår søken etter svar tar oss tilbake til Borg.

Hallen

Som tidligere nevnt hadde begge bygningene på Borg I et rom som er tolket som en hall. Rent bygningsmessig har de to husene mange felles trekk, men der er også vesentlige forskjeller, særlig knyttet til adkomsten til hallen. Det eldste huset ser ut til å ha hatt bare to innganger, som begge ledet inn til et inngangsrom som skilte mellom husets boligdel på den ene siden og fjøsdelen på den andre siden. For å komme til boligrom A måtte man altså passere gjennom rom B, som er det rommet som er tolket som hall (se figur 2; Herschend og Mikkelsen 2003:62).

I det yngste huset lå imidlertid hallen mellom to rom som begge tolkes som inngangsrom (Herschend og Mikkelsen 2003:43, 51, 63). Dette indikerer ikke bare en strengere regulering av hvem som skulle ha tilgang til hallen, men også av hvem som kunne delta på eller få innsikt i de aktivitetene som fant sted der. Det kan tyde på at hallen hadde fått ny mening.

I Skandinavia ser man hallen først som det ene av to oppholdsrom i langhus over en viss størrelse, senere som separate bygninger på de største gårdene (Herschend 1993, 1997:8). Felles for disse sistnevnte husene er at de består av kun ett rom med et minimum antall stolper, og at ildstedene verken kan knyttes til daglige gjøremål som matlaging eller til grovere håndverksaktiviteter. Tvert imot finner en her gjenstandstyper som i liten grad er funnet i boligdelen av gårdens hovedhus, for eksempel skår av drikkeglass og dekorert keramikk samt smykker og gjenstander knyttet til tekstil- og husflidsproduksjon. Funnene indikerer at slike hus ble brukt både til mottakelser av gjester og som oppholdsrom for gårdens eiere. Frands Herschend (1993:179–183, 190) ser her forløperen til den anglosaksiske hallen, som

først og fremst er kjent som rommet der konger og føydalherrer i historisk tid utøvde sine rettigheter og plikter.

Hallen finnes altså oftest i separate hus, men i noen tilfeller, slik som på Borg, er den et rom i hovedhuset (se også Løken 2006:311–312). Også på Borg er det slående forskjeller mellom funnfordelingen i de to oppholdsrommene. I det yngste huset preger gjenstander knyttet til hverdagsrutiner og tyngre arbeidsprosesser rom A, mens en vesentlig del av funnene fra rom C omfatter gjenstander som representerer luksus og lettere husflid. Funnene omfatter blant annet tatingmugger og glasskår fra minst 15 eller 16 glassbeget, noen av dem med blå reticella-dekor, andre med gullfolie (Herschend og Mikkelsen 2003:63; Holand 2003a:203, 2003b:211, 213, 216).

Hallen dannet rammer om nær sagt alle fredelige sider ved menneskelig samhandling, fra de mer trivielle til de seremonielle. Den er beskrevet som et mikrokosmos der Skandinavias første samfunnsklasse, aristokratiet, ble bevisst sin egen eksistens (Herschend 1997:9; Sørensen 2003). Funnene fra det yngste huset på Borg, først og fremst de små miniatyrbildene, gullgubbene, indikerer at rom C her skal tolkes innenfor slike rammer.

Gullgubber er små, mellom en og to kvadratcentimeter store amuletter som er laget av gullblikk. Tidsmessig hører de hovedsakelig hjemme i perioden 500–900 e. Kr., med et tyngdepunkt mellom 600 og 800. Motivet – som vanligvis er presset inn i relieff – varierer, men ofte er det mennesker, både enkeltindivider og par, eller dyr som er avbildet.

Gullgubber er en særnordisk gjenstandstype som opptrer i alle de skandinaviske landene, men av de til sammen nærmere 3000 som hittil er kjent, er nesten 2500 funnet i «Gullåkeren» ved Svaneke på Bornholm (jf. Watt 1991, 2004). I Norge er det funnet relativt få, og de er ofte funnet i tilknytning til langhusenes stolpehull. Noen av dem er funnet enkeltvis, men som regel utgjør de større eller mindre samlinger. Et av de største funnene i Norge kommer fra Mære i Nord-Trøndelag, der det ble funnet 20 eksemplarer (Lidén 1969, 1999). På Borg ble det funnet fem gullgubber, som alle ser ut til å ha tilknytning til stolpehull i rom C (G. S. Munch 2003b:254).

Gullgubbens funksjon er ikke kjent, men det antas at de ble nedlagt i forbindelse med ritualer som skulle markere ættas høye status. Gro Steinsland forbinder dem med norrøn fyrsteideologi, og tolker dem som symboler på herskerslektens krav om guddommelig avstamning (Steinsland 1991:156–160, 2000:74–78, 2002:87–101). Steinsland baserer sin tolkning på gullgubbens parmotiv, som hun mener symboliserer et hellig bryllup – et *hieros gamos* – mellom vaneguden Frøy og jotunkvinnen Gerd, og som ifølge *Ynglingatal* ga opphav til Harald Hårfagres slekt, Ynglingeslekta. Hun hevder videre at myten danner

Figur 6. Gullgubbe funnet på Borg.
Foto: Tromsø Museum –
Universitetsmuseet.

utgangspunktet for den norrøne kongsættas basismyte, at motivet er knyttet til et helt mytekompleks som omfatter fyrstens maktovertakelse, *intronisasjonen*, og at dette kanskje kan føres helt tilbake til 500-tallet (Steinsland 1991:23, 2000:59–63, 2002:100).

Også Håløyg-jarlene, som ifølge middelalderkilder hersket over den nordligste delen av Norge, skal ha ført slekta si tilbake til mytiske skikkelser. I *Håløygjatal*, som ble diktet av Øyvind Skaldespiller til ære for Håkon jarl på slutten av 900-tallet, føres slekta tilbake til Sæming, som var sønn av Odin og jotunkvinnen Skade. Selv om diktet først og fremst er et hyllingsdikt som skulle legitimere Håkons stilling som hersker, argumenteres det for at det lenge før diktet ble til, var etablert ei fyrsteslekt i Hålogaland som regnet sine aner tilbake til mytiske forfedre (Steinsland 1991:308).

Hvordan skal vi så tolke gullgubbene som ble funnet i hallen på Borg? Har de noen tilknytning til Håløygslektas opphavsmyte? Har Steinslands tolkning av *Håløygjatal* i det hele tatt noen betydning for vår forståelse av Borg? Det bringer oss over til et annet funn i hallen på Borg, nemlig restene av et mulig høysete.

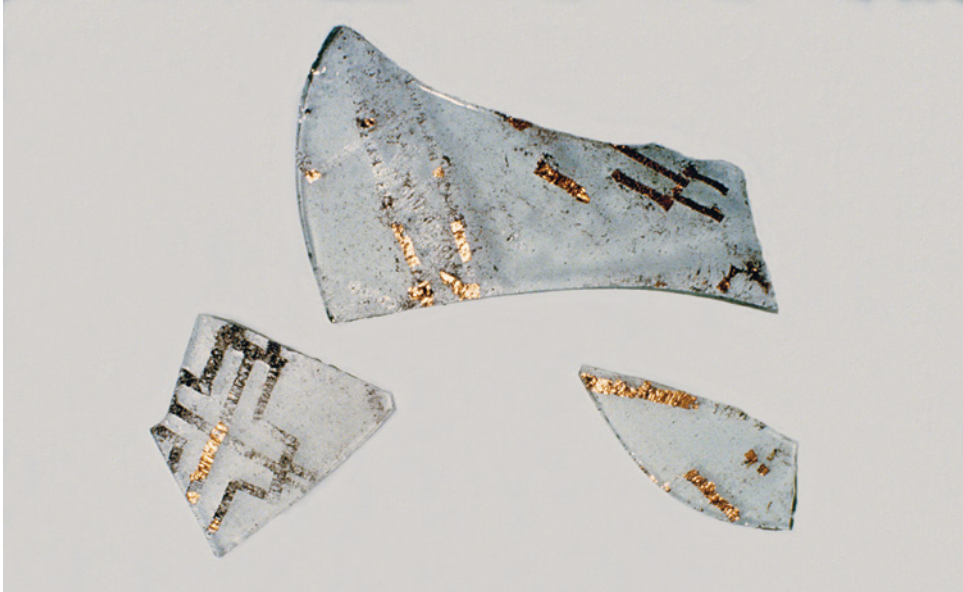
Et mulig høysete

I flere skaldedikt forekommer navnet *Hlidskiálf* – Lidskjalf. Det er ulike oppfatninger om hva navnet refererer til, men Gro Steinsland mener at Snorre presenterer *Hlidskiálf* som et høysete spesielt tilegnet Odin, og hun mener å finne støtte for det også i andre kilder (Steinsland 1991:68–75). Hun hevder at *Hlidskiálf* betegner en åpen sitteplass på en opphøyd benk: Det er setet som gir utsyn, i betydningen kosmisk visjon (Steinsland 1991:70).

Høysete-institusjonen antas å ha vært et av det førkristne samfunnets fremste ideologiske uttrykk, og dens sosiale og juridiske betydning var velkjent for medlemmene av det førkristne vikingtidssamfunnet. I tillegg var høysetet sitteplass for husbondsfolket sammen, både mann og kone. Det var imidlertid også andre sider ved høysetet. I henhold til datidas byggeskikk var det ikke vanlig med egne sengehus, og den store hallen fungerte både som oppholdssted og sengested. Høysetet var følgelig også ekteparets seng og stedet der bryllupseden ble avlagt. Det står altså som symbol for ekteskap og rettmessig samliv mellom mann og kone, og så lenge de to maktet å sitte sammen i høysetet, hadde de myndighet og råderett over egen eiendom (Steinsland 1991:75, 79–80).

Det har vært ført livlige diskusjoner omkring det førkristne høysetets utseende, plassering og funksjon. Ifølge skriftlige kilder skal den tradisjonelle plasseringen ha vært midt på nordre langvegg, nær ildstedet, for senere å ha blitt flyttet til den østre endeveggen (Herschend 1997:50–51; Holmqvist 1962:290; Steinsland 1991:77).

Det er ikke funnet sikre arkeologiske spor etter høyseter. I forbindelse med arkeologiske undersøkelser på Mære i Nord-Trøndelag på 1960-tallet ble det imidlertid avdekket fire stolpehull som tilhørte en førkristen bygning, og som vanskelig kan innpasses i selve bygningskonstruksjonen. De ble derfor tolket som rester etter et høysete. Den tidligere nevnte samlingen på 20 gullgubber som ble funnet dels i og dels i nær tilknytning til stolpehullene, støttet denne tolkningen (Lidén 1969:12, 15, 19). I et senere arbeid argumenterer Hans-Emil Lidén (1999) for at to, muligens tre av stolpene utgjorde en del av veggkonstruksjonen, hvorav den ene var en hjørnestolpe. Den fjerde stolpen, som tretten av de tjue gullgubbene kan knyttes til, ser imidlertid ikke ut til å være del av noe veggssystem (Lidén 1999:40–41). I henhold til denne nye tolkningen var således det mulige høysetet plassert i husets ene

Figur 7. Skår av gullfoliert glass funnet på Borg. Foto: Tromsø Museum – Universitetsmuseet.

hjørne. Lidén (1999:31, 45) foreslår, dog med en viss reservasjon, at funnene tilhører en bygning som inneholdt en gildehall der førkristne ritualer fant sted.

Hvordan passer alt dette med funnene fra Borg? I likhet med andre funn, inklusive de fra Mære, assosieres gullgubbene fra Borg med ett stolpehull. Dette stolpehullet var tydelig forbundet med en takbærende stolpe, men den generelle funndistribusjonen indikerer at stolpen i tillegg kan ha vært en del av en høysetekonstruksjon (G. S. Munch 2003b:248–249, 251, 254, 261). Stolpen var plassert i nordøst-hjørnet, som ifølge Munch var en hellig del av huset der verdisaker ble skjult og bankettbordet dekket. Plasseringen av høysetet i dette hjørnet skal således ha vært i overensstemmelse med førkristen tradisjon (Munch G. S. 2003b:262).

Kan vi ut fra dette konkludere med at det faktisk sto et høysete i nordøst-hjørnet i hallen på Borg? Naturligvis ikke, men et rundt ildsted som ble avdekket ikke langt fra det samme hjørnet, bygger ytterligere opp omkring en slik tolkning. Ildstedet inneholdt verken trekull, bein eller skjørbrent stein, og det indikerer en spesiell, muligens rituell, bruk av det (G. S. Munch 2003b:260). Rituell drikk, høysete og ildsted var sentrale element i enkelte ritualer, særlig knyttet til arvefølge og arverett (Steinsland 2003:81). Alle funnene, først og fremst gullgubbene og stolpehullet, men også de mange glasskårene og muggfragmentene som alle hovedsakelig kan knyttes til det nordøstre hjørnet (se G. S. Munch 2003b:251; Holand 2003a:205, 2003b:213), er således sterke indikasjoner på at det *kan* ha stått et høysete der.

Et fyrstesete på Borg?

I hvilken kontekst skal vi så tolke høysetet og gullgubbene? Gro Steinsland argumenterer for at deponering av gullgubber med parmotiv ved høysetet har sammenheng med bryllup og ekteskap, og hun viser i den forbindelse til at kvinnen på miniatyrbildet alltid har udekket hår, som tyder på at hun er ugift (Steinsland 1991:77, 156). Hennes hovedanliggende er imidlertid selve motivet: mann og kvinne vendt mot hverandre, staselig kledd, med ring og stav – sistnevnte gjerne i form av en stilk eller kvist. Både ringen og staven var fyrstelige verdighetstegn.

Mange av gullgubbene som er funnet i Norge og Sverige, kan knyttes til gamle, kjente høvding- eller fyrsteseter (Steinsland 1991:156–157, 160). Det er ikke tilfelle når det gjelder Borg. De arkeologiske funnene herfra kan likevel sette oss på sporet av ei fyrsteslekt. Ladejarlslekta skal, ved siden av Ynglingeslekta, ha vært den mektigste fyrsteslekta i Norge på 800-tallet, og hadde i perioder nærmest eneveldig makt over de nordlige kystområdene. Slekta hadde sete på Lade ved Nidaros, men regnet sitt opphav fra Hålogaland, og det er nedfelt i det tidligere omtalte hyllingskvadet til Håkon Sigurdsson jarl, *Håleygjatal*, som ble til rundt år 985. Diktet er ikke fullstendig bevart, og de fragmentene som er kjent, kommer fra ulike kilder. På grunnlag av genealogiske lister i andre kilder har en likevel kunnet rekonstruere en 27 ledd lang ættekjede tilbake til Odin og Skade og deres sønn, Sæming, som ifølge dikteren Øyvind Finnson Skaldespiller var slektas stamfar. Det er usikkert om *Håleygjatal* bygger på genuin tradisjon, men det er argumentert for at Øyvind Finnson selv var fra Hålogaland, og at han ved å presentere Sæming som den første i ætterekka videreførte en gammel tradisjon som befestet og underbygde jarleslektas opphav i regionen (Steinsland 1991:220, 308).

Den første sikre omtalen av Hålogaland finnes i Ottars beretning fra slutten av 800-tallet (se Bately og Englert 2007). Grensene for regionen ser ut til å ha blitt forskjøvet i takt med den ekspanderende norske befolkningen, som i vikingtid strakte seg så langt nord som til dagens Nord-Troms. Ladeætta skal opprinnelig ha vært hjemmehørende i *Omd* i Hålogaland. Man vet verken hvor det var, eller om navnet refererer til ei øy eller et område, men *Omd* har vært oppfattet som en gammel betegnelse på Andøy-regionen (Myrvang 1994:159; Nielsen 2012:77; Rygh 1911:404, 411). Sagaene antyder at slekta hadde tatt herredømme over Hålogaland og Namdalen allerede på 700-tallet, og at de tidlig på 800-tallet begynte å inkorporere deler av Trøndelag i riket sitt før de ca. 850 etablerte hovedsete på Agdenes, deretter på Lade ved utløpet av Nidelva (Gunnes 1976:71; Holmsen 1977; Krag 1995:88; Schreiner 1936).

Studier av nordnorske tunanlegg kan bidra til å kaste lys over denne prosessen (Storli 2006, 2010). Det er ikke anledning til å gå i dybden på temaet her, men kort oppsummert viser studiene at bruksperioden og ikke minst tidspunktet for nedlegging av de ulike anleggene varierer, og dette knyttes til politiske konsolideringsprosesser. Flere av tunanleggene ser ut til ha blitt lagt ned rundt år 600, dvs. ved overgangen mellom eldre og yngre jernalder (se Storli 2006:48–72). Anleggene som var lengst i bruk – Bjarkøy-anlegget, Steigen-anlegget og Tjøtta-anlegget – og som også var større enn de øvrige anleggene, ser ut til å ha blitt lagt ned en gang i løpet av 800-tallet. Denne gradvise og til slutt endelige avviklingen av tunanleggene tolkes som en historie om konsolideringsprosesser som ledet mot stadig større politisk-rettslige sammenslutninger av likemenn, men som til slutt måtte vike for overherredømme og kongemakt (Storli 2006:182–185, 2010:138–141).

Det er uklart hvilken retning utviklingen i Lofot-regionen tok. Som tidligere nevnt, er tunanleggene her blant dem som ble nedlagt tidlig, og verken Bøstad-anlegget, Gimsøy-anlegget og trolig heller ikke Leknes-anlegget ser ut til å ha vært i bruk etter år 600. Det ser altså ut til at anleggene legges ned parallelt med at Borg for alvor trer inn på den arkeologiske scenen med nytt og større hovedhus. Betyr det at Borg var blitt et senter i Lofot-regionen, med gårdens herre som overhode, og at tunanleggenes rolle dermed var utspilt? Det er flere forhold som peker i den retning. Dateringene fra tunanleggene åpner i seg selv for en slik tolkning, og den nyreiste bygningen med hallen, høyetet, gullgubbene, det eksklusive dekketøyet og det runde ildstedet gir etter mitt syn tyngde til tolkningen.

Det arkeologiske materialet gir således substans til de mer myteomspunne fortellingene om Håløyslekta frammarsj på den politiske arenaen, og indikerer at utviklinga kan ha vært slik sagalitteraturen hevder. Det er imidlertid ingen holdepunkter for å hevde at Lofoten var sagatidas *Omd*, eller at det var på Borg slekta opprinnelig hadde sin base. Funnene gir likevel næring til tanken om at overhodet på Borg tilhørte ei fyrsteslekt. Det kan være ei slekt som ble skrevet ut av historia sammen med bosettingen på Borg I, men gården kan også ha tilhørt ei grein av Håløyslekta. Vi vet det ikke, men materialet gir likevel grobunn for slike tanker. Det er en tid for alt, og som det arkeologiske materialet viser, opplevde også herren på Borg at velmaktsdagene tok slutt.

Fra Borg til Island?

Det er usikkert når hovedbygningen på Borg ble forlatt, men både C14-dateringene og gjenstandsmaterialet antyder at det kan ha skjedd en gang rundt år 900, muligens noe senere (Herschend og Mikkelsen 2003:67; Johansen og Munch 2003a:14, 2003b:36). Årsaken er ukjent, men som tidligere nevnt ser det ut til at huset ble brått forlatt, kanskje etter en dramatisk hendelse, for siden aldri å bli tatt i bruk igjen. Det er ikke funnet spor etter brann, og det ser heller ikke ut til at huset ble stående til forfalls. Tvert imot, flere stolpehull som viser klare tegn på at stolpene ble trukket ut, tyder på at huset møysommelig ble plukket fra hverandre (Herschend og Mikkelsen 2003:42).

Dette er en detalj som påkaller oppmerksomhet. I beretningene om landnåmsmennene på Island framgår det nemlig at flere av dem tok med seg høyetestolpene på ferden over havet. Da de nærmet seg kysten, kastet de stolpene over bord, og der de fløt i land, skulle folket ta land og bosette seg (Holmqvist 1962:292). Det råder en viss usikkerhet om hvorvidt dette var stolper som hadde tilhørt selve høyetebenken, eller om de hadde utgjort det midterste paret av stolper som bar taket i gildehallen, men som tidligere nevnt, hadde høyetestolpene i noen tilfeller også takbærende funksjoner, slik at det ene ikke står i noe motsetningsforhold til det andre (Holmqvist 1962:292).

Undersøkelsen slo fast at Borg ble videreført som gård, og det er derfor ikke umulig at stolpene fra Borg I ble benyttet i konstruksjonen av det langt mer beskjedne gårdsanlegget på Borg II, som besto av et langhus på ca. 20 m samt to mindre boder (Norrr og Fewster 2003). Vikingenes æresbegrep, som lå til grunn for all deres handling og framferd (Sørensen 1995:50), gjør det imidlertid vanskelig å se for seg at det var selveste overhodet på Borg som etablerte et nytt og temmelig ordinært gårdstun vegg i vegg med det gamle, og dermed påførte seg og sitt hushold det som framstår som et enormt statusfall. En alternativ tanke er at han tok med seg stolpene og fulgte strømmen vestover, mot Island. Koloniseringen –

landnåmet – på Island fant hovedsakelig sted i perioden ca. 870–930, og i *Landnámabók*, som stammer fra 1100-tallet, finnes opplysninger om mange som søkte å skape seg et nytt liv på øya. Boka omtaler ca. 420 landnåmsmenn, hvorav 135 kom fra Norge. Av disse igjen kom 34 fra Hålogaland og Namdalen (Nielssen 2012:24–26). Utvandringen fra nord var altså relativt omfattende.

Den eneste landnåmsmannen fra Lofoten som er nevnt i *Landnámabók* er Olaf Tvennumbruni fra Vestvågøy. Opplysningene om ham er sparsomme, men vi får vite at han var gift med Åshild, og at de hadde tre sønner, Helge, Tore Drive og Wade. Landnåmet hans er også beskrevet: Han slo seg ned på Syd-Island, på Olavsvellir, som ifølge *Landnámabók* er den mest fruktbare delen på øya, der også mange andre av landnåmsmennene fra nord slo seg ned. Her tok Olaf så mye jord at han kunne drive viderefordeling til personer som kom etter ham. Ifølge *Landnámabók* skal han være hauglagt i Brunahaugen under Vardefjellet, der det er påvist ei steinsetting som kan være restene etter en gravhaug (Nielssen 2012:174, 176). Olaf er omtalt som «en stor hamram», dvs. at han behersket magi og kunne iføre seg dyreham (Nielssen 2012:37, 176). Dette utsagnet gir i seg selv ikke grunnlag for å tilskrive Olaf en ledende stilling i det samfunnet han hadde lagt bak seg på Vestvågøy, men det harmonerer likevel godt med bildet av høvdingen som leder av den offentlige kulten (Solberg 2000:258–259; Steinsland 2002:181).

Årsakene til at så mange valgte å forlate hjemlandet kan være sammensatte, men *Landnámabók* oppgir i flere tilfeller stridighetene i forbindelse med rikssamlingen som en hovedårsak. Når det gjelder de som kom nordfra, var det særlig striden med Hålovg-jarlen som var utslagsgivende. Det er dermed dokumentert at det pågikk maktkamper i Hålogaland, inklusive Lofoten, som gjorde at mange valgte å forlate landet. Olaf Tvennumbruni var én av dem.

Borg mellom høvdingmakt og kongedømme

Målet med denne artikkelen har vært å etablere et grunnlag for å forstå Borgs posisjon gjennom storhetsdagene på 700- og 800-tallet og fram til den andre og største bygningen ble revet og forlatt en gang rundt år 900.

I motsetning til mange andre storgårder fra vikingtida er Borg ikke nevnt i noen av sagatekstene. Før sporene etter de enorme bygningene ble funnet ved en tilfeldighet i 1981, var det heller ikke gjort arkeologiske funn som satte gården i noen særstilling. Det forteller oss at vi skal være varsomme med å oppfatte Borg som enestående, og at tilfeldigheter kan føre til nye funn av samme slag. Dette hindrer oss likevel ikke i å tegne et bilde av Vestvågøy og Lofoten der Borg står i sentrum.

De tre tunanleggene i Lofoten, Leknesanlegget, Bøstadanlegget og Gimsøyenlegget, er tolket som tingsteder som i forenklede ordelag kan tilskrives en samfunnsform som var kollektivt styrt av tingmenn. Disse tre tunanleggene tolkes som tingsted i ulike tingområder, men som ble lagt ned en gang omkring 600 e.Kr. Dette skjedde omtrent samtidig som den eldste hovedbygningen på Borg ble revet og erstattet av en ny og større bygning som overgår alt en ellers kjenner til fra Nord-Norge. Huset hadde et rom som er tolket som en hall – det hadde for øvrig også det eldste huset – men i dette yngste huset er det i tillegg funnet spor etter et mulig høysete. I stolpehull knyttet til dette mulige høysetet er det funnet flere gullgubber som antas å referere til så vel norrøn kongeideologi som til fyrstelig ekteskap og

intronisasjonsriter. I tillegg ble det funnet store mengder skår fra eksklusive glass og mugger, som igjen kan knyttes til seremonier og drikkeriter.

Etter mitt syn er det således mange trekk ved det arkeologiske materialet som indikerer at besitterne på Borg i bokstavelig forstand var «småkonger» i eget rike, nemlig Lofoten. Hvorvidt de tilhørte Håløyslekta eller ei anna fyrsteslekt, er det imidlertid uråd å si noe sikkert om. Det betyr ikke nødvendigvis at tilsvarende prosesser fant sted overalt i Hålogaland. Som tidligere nevnt, er det enkelte steder indikasjoner på kontinuitet i den gamle tingordningen også etter 600 (Storli 2006, 2010). Tolkningen antyder ganske enkelt at grunnlaget for et ekspanderende kongedømme var lagt på lokalt nivå mange hundre år tidligere enn den angivelige samlingen av Norge under Harald Hårfagre. Konturene av tilsvarende etableringer finnes både i Sør- og Vest-Norge og i andre deler av Skandinavia (Lillehammer 1994:221; Myhre 1993:70; Solberg 2000:2003).

En gang rundt eller like etter år 900 ble hovedhuset på Borg forlatt etter en brå hendelse, bygningen ble demontert og stolper fjernet. Ifølge den islandske *Landnámabók* fraktet flere av landnåmsmennene med seg høysetestolpene på seilassen over havet. Kan det tenkes at herren på Borg tok med seg stolpene sine – slik funnene kan tyde på – og fulgte strømmen over til Island? Hvilken forbindelse kan det i så fall ha vært mellom ham og Olav Tvennumbruni fra Vestvågøy, som ifølge *Landnámabók* slo seg ned på Syd-Island sammen med kona Åshild og sønnene Helge, Tore Drive og Vade? Selv om det på nåværende tidspunkt ikke er mulig å argumentere nærmere for det, er det fristende å leke med tanken at herren på Borg og Olav Tvennumbruni var én og samme person.

Er så dette noe mer enn ei god historie? Et puslespill der brikkene passer sammen og danner fragmenter av et bilde? Det kan være nyttig å minne om at verken den arkeologiske konteksten eller tolkningen av den aldri er gitt, men i utstrakt grad et resultat av arkeologens ståsted og valg. Ved å sammenstille elementer som i dag er tilgjengelige, og som også synes relevante, har denne studien forhåpentlig likevel bidratt til å gjøre bildet av Borg mer komplett.

Takk

Takk til *Viking*-redaksjonen og en anonym fagfelle for verdifulle og relevante kommentarer til manuskriptet.

Summary

Borg in Lofoten: Between chiefdom and kingdom

Borg in Lofoten has yielded archeological finds from the first millennium AD that surpass all other contemporary finds from the northern parts of Norway: two buildings measuring 64 and 83 meters respectively, objects of gold and silver, exclusive glass and ware imported from the continent, beads from distant areas and a large number of other spectacular objects. This paper seeks to understand the role and significance of Borg during its prime and the reason for its collapse around AD 900. Heavy weight is put on some gold-foil plaques portraying a couple – man and woman – which were found close to structures in the latest building interpreted as a seat of honour. It is suggested that Borg held the status as center of a regional princedom, maybe already from the 7th century. The house was abandoned around AD 900 after the careful dismantling and removing of posts. According to the Icelandic

Landnámabók, the settlers often brought high seat posts with them across the sea. When they drew near the coast, they tossed the posts in the water and took land where they drifted ashore. It is suggested in this article that the head of Borg loaded his high seat posts on the ship and followed the stream of emigrants from Norway to Iceland due to conflicts related to the Norwegian nation building.

Litteratur

Bately, Janet og Anton Englert (red.)

2007 *Ohthere's Voyages. A late 9th-century account of voyages along the coasts of Norway and Denmark and its cultural context*. Maritime Culture of the North, vol. 1. Viking Ship Museum, Roskilde.

Bertelsen, Reidar

1983 Gårdslokalisering i jernalder og historisk tid i Lofoten og Vesterålen, stabilitet eller labilitet. I *Hus, gård och bebyggelse. Föredrag från det XVI nordiska arkeologmötet, Island 1982*, redigert av Gudmundur Ólafsson, s. 21–32. Þjóðminjasafn Íslands, Reykjavík.

1985 *Lofoten og Vesterålens historie. Fra de eldste tider til ca. 1500 e. Kr.* Kommunene i Lofoten og Vesterålen.

Brink, Stefan, Oliver Grimm, Frode Iversen, Halldis Hobæk, Marie Ødegaard, Ulf Näsman, Alexandra Sanmark, Przemysław Urbańczyk, Orri Vésteinsson og Inger Storli

2011 Court Sites of Arctic Norway: Remains of Thing Sites and Representations of Political Consolidation Processes in the Northern Germanic World during the First Millennium AD? *Norwegian Archaeological Review* 44(1):89–117.

Gunnes, Erik

1976 Rikssamling og kristning 800-1177. *Norges historie*, bind 2. Cappelen, Oslo.

Herschend, Frands

1993 The Origin of the Hall in Southern Scandinavia. *Tor. Tidskrift för arkeologi* 25:175–199.

1997 *Livet i Hallen. Tre fallstudier i den yngre järnålderns aristokrati*. Occasional papers in archaeology, vol. 14. Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala Universitet.

Herschend, Frands og Dorthe Kaldal Mikkelsen

2003 Chapter 6A. The main building at Borg (I: 1). I *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*, redigert av Gerd Stamsø Munch, Olav Sverre Johansen og Else Roesdahl, s. 41–76. Lofotr, Vikingmuséet på Borg.

Holand, Ingegerd

2003a Chapter 9E. Pottery. I *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*, redigert av Gerd Stamsø Munch, Olav Sverre Johansen og Else Roesdahl, s. 199–202. Lofotr, Vikingmuséet på Borg.

2003b Chapter 9F. Glass vessels. I *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*, redigert av Gerd Stamsø Munch, Olav Sverre Johansen og Else Roesdahl, s. 213–224. Lofotr, Vikingmuséet på Borg.

Holmsen, Andreas

1977 *Norges eldste historie. Fra de eldste tider til 1660*. 4. utgave. Universitetsforlaget, Oslo.

Holmqvist, Wilhelm

1962 Högsäte. *Kulturhistoriskt Lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid*, band VII, s. 290–292. Allhems förlag, Malmö.

Iversen, Frode

2013 Concilium and Pagus – Revisiting the Early Germanic Thing System of Northern Europe. *Journal of the North Atlantic* 5:5–17.

2015 Community and Society – the Thing at the Edge of Europe. *Journal of the North Atlantic* 8:5–21.

- Johansen, Olav Sverre
- 1982a Viking Age farms. Estimating the number and population size. A Case Study from Vestvågøy, North Norway. *Norwegian Archaeological Review* 15(1-2):45-69.
 - 1982b Den eldste bosettinga i Borge og Valberg. I *Borge og Valberg bygdebok, bd. 1*, redigert av Magne Krogtoft, s. 95-172. Borge og Valberg bygdeboknemnd.
 - 2003 Chapter 4. Borg. The local setting. I *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*, redigert av Gerd Stamsø Munch, Olav Sverre Johansen og Else Roesdahl, s. 25-32. Arkeologisk skriftserie, vol. I. Lofotr – Vikingmuséet på Borg.
- Johansen, Olav Sverre og Gerd Stamsø Munch
- 2003a Chapter 1. Introduction and summary. I *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*, redigert av Gerd Stamsø Munch, Olav Sverre Johansen og Else Roesdahl, s. 11-18. Arkeologisk skriftserie, vol. I. Lofotr – Vikingmuséet på Borg.
 - 2003b Chapter 5. 14C dates. I *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*, redigert av Gerd Stamsø Munch, Olav Sverre Johansen og Else Roesdahl, s. 33-40. Arkeologisk skriftserie, vol. I. Lofotr – Vikingmuséet på Borg.
- Johansen, Olav Sverre og Tom Søbstad
- 1978 De nordnorske tunanleggene fra jernalderen. *Viking* 41:9-56.
- Krag, Claus
- 1995 Vikingtid og rikssamling 800-1130. *Aschehougs norgeshistorie*, bind 2. Aschehoug, Oslo.
- Lidén, Hans-Emil
- 1969 From Pagan Sanctuary to Christian Church. The Excavation of Mære Church in Trøndelag. *Norwegian Archaeological Review* 2:3-32.
 - 1999 Undersøkelsene i Mære kirke. I *En gullgubbe. Festskrift til Hans-Emil Lidén*, redigert av Anne Marta Hoff og Alf Tore Hommedal, s. 1-64. Alvheim & Eide, Øvre Eikvik.
- Lillehammer, Arnvid
- 1994 Fra jeger til bonde – inntil 800 e. Kr. *Aschehougs norgeshistorie*, bind. 1. Aschehoug, Oslo.
- Løken, Trond
- 2006 Høvding, bonde, leilending og ufri i Rogalands eldre jernalder. I *Historien i forhistorien. Festskrift til Einar Østmo på 60-årsdagen*, redigert av Dagfinn Skre, Håkon Glørstad og Birgitte Skar, s. 309-322. Kulturhistorisk Museum og Universitetet i Oslo, Oslo.
- Munch, Gerd Stamsø
- 1991 Hus og hall. En høvdingegård på Borg i Lofoten. I *Nordisk hedendom*, redigert av Gro Steinsland, s. 29-39. Odense universitetsforlag, Odense.
 - 2003a Chapter 9H. Jet, amber, bronze, silver and gold artefacts. I *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*, redigert av Gerd Stamsø Munch, Olav Sverre Johansen og Else Roesdahl, s. 241-252. Arkeologisk skriftserie, vol. I. Lofotr – Vikingmuséet på Borg.
 - 2003b Chapter 10. Borg as a pagan centre. I *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*, redigert av Gerd Stamsø Munch, Olav Sverre Johansen og Else Roesdahl, s. 253-264. Arkeologisk skriftserie, vol. I. Lofotr – Vikingmuséet på Borg.
- Munch, Gerd Stamsø, Olav Sverre Johansen og Ingegerd Holand
- 1987 Borg in Lofoten. A chieftain's farm in arctic Norway. I *Festskrift for Charlotte Blindheim on her 70th birthday Juli 6th 1987*, redigert av James E. Knirk, s. 140-170. Proceedings of the Tenth Viking Congress. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter Ny rekke, nr. 9. Oslo.
- Munch, Gerd Stamsø, Olav Sverre Johansen og Else Roesdahl (red.)
- 2003 *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*. Arkeologisk skriftserie, Vol. I. Lofotr – Vikingmuséet på Borg.
- Munch, Jens Storm
- 1960 Vikingsverdet fra Eltoft, Borge i Lofoten. *Ottar* 23:16-18.
 - 2003 Chapter 8. Borg III, IV and V. Medieval and post-medieval farms and churches. I *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*, redigert av Gerd Stamsø Munch, Olav Sverre Johansen og Else Roesdahl, s. 119-130. Arkeologisk skriftserie, vol. I. Lofotr – Vikingmuséet på Borg.

- Myhre, Bjørn
 1993 Rogaland forut for Hafrsfjordslaget. I *Rikssamlingen og Harald Hårfagre. Historisk seminar på Karmøy 10. og 11. juni 1993*, s. 41–64. Karmøy kommune.
- Myrvang, Finn
 1994 Omd og Hålogaland. I *Håloygminne. Lokalhistorisk tidsskrift for heile Nord-Norge, hefte 2, 19. bind*, s. 159–164. Utgitt av Hålogaland Historielag.
- Nicolaissen, O.
 1885a Undersøgelser i Nordlands Amt i 1884. I *Foreningen til norske fortidsmindemerkens bevaring. Aarsberetning for 1884*, s. 1–23. C. C. Werner & Co.'s Bogtrykkeri, Kristiania.
 1885b Antikvariske Notiser. I *Foreningen til norske fortidsmindemerkens bevaring. Aarsberetning for 1884*, s. 102–115. C. C. Werner & Co.'s Bogtrykkeri, Kristiania.
- Nielssen, Alf Ragnar
 1977 Ødetida på Vestvågøy. Bosetningshistorien 1300-1600. Upublisert hovedfagsoppgave i historie ved Universitetet i Tromsø, Tromsø.
 2012 Landnåm fra Nord. Utvandringa fra det nordlige Norge til Island i vikingtid. Orkana akademisk. Stamsund.
- Norr, Svante og Derek Fewster
 2003 Chapter 7. Borg II. I *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*, redigert av Gerd Stamsø Munch, Olav Sverre Johansen og Else Roesdahl, s. 109–118. Arkeologisk skriftserie, vol. I. Lofotr – Vikingmuséet på Borg.
- Näsman, Ulf
 2003 Chapter 9G. Beads of amber, carnelian, glass, jet, rock crystal and stone. I *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*, redigert av Gerd Stamsø Munch, Olav Sverre Johansen og Else Roesdahl, s. 231–240. Arkeologisk skriftserie, vol. I. Lofotr – Vikingmuséet på Borg.
- Olsen, Asle Bruen
 2005 Et vikingtids tunanlegg på Hjelle i Stryn. En konservativ institusjon i et konservativt samfunn. I *Fra funn til samfunn. Jernaldersstudier tilegnet Bergljot Solberg på 70-årsdagen*, redigert av Knut Andreas Bergsvik og Asbjørn Engevik, s. 319–354. Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen. Bergen.
 2015 Courtyard sites in Western Norway. Central Assembly Places and judicial institutions in the Late Iron Age. I *Viking Worlds. Things, Spaces and Movement*, redigert av Bernt Rundberget, Unn Pedersen, Irmelin Axelsen, Marianne Hem Eriksen og Heidi Lund Berg, s. 43–55. Oxbow Books, Oxford.
- Olsen, Morten
 2003 Den sosio-politiske organiseringen av Jæren i eldre jernalder. Et tolkningsforsøk med utgangspunkt i skriftlige kilder og tunanleggene. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi ved Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Rygh, Oluf
 1905 Gaardnavne i Nordlands Amt. Norske Gaardnavne XVI.
 1911 Norske Gaardnavne. Opplysninger samlede til brug ved Matrikelens Revision., Tromsø amt, bd. XVII, Kristiania.
- Schreiner, Johan
 1936 Harald og Hafrsfjord. *Scandia*, Band IX.
- Sjøvold, Torleif
 1974 *The Iron Age Settlement of Arctic Norway II*. Tromsø Museums Skrifter Vol. X, 2. Universitetsforlaget, Tromsø.
- Solberg, Bergljot
 2000 *Jernalderen i Norge. 500 før Kristus til 1030 etter Kristus*. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.
- Solli, Brit
 2006 Kokegroper fra eldre jernalder og et langhus fra middelalderen på Borg i Lofoten. I *Historien i forhistorien. Festskrift til Einar Østmo på 60-årsdagen*, redigert av Dagfinn Skre, Håkon Glørstad

og Birgitte Skar, s. 281–297. Skrifter, vol. 4. Kulturhistorisk Museum og Universitetet i Oslo, Oslo.

Steinsland, Gro

1991 *Det hellige bryllup og norrøn kongeideologi. En analyse av hierogami-myten i Skírnismál, Ynglingatal, Háleygjatal og Hyndluljóð*. Solum, Oslo.

2000 *Den hellige kongen. Om religion og herskermakt fra vikingtid til middelalder*. Pax, Oslo.

2002 Herskermaktens ritualer. Kan mytologien sette oss på spor av rite, gjenstander og kult knyttet til herskerens intronisasjon? I *Plats och praxis. Studier av nordisk förkristen ritual*, redigert av Kristina Jennbert, Anders Andrén og Catharina Raudvere, s. 87–101. *Vägar till Midgård*, vol. 2. Nordic Academic Press, Lund.

Storli, Inger

2001 Tunanleggenes rolle i nordnorsk jernalder. *Viking* 64:87–111.

2006 *Hålogaland før rikssamlingen. Politiske prosesser i perioden 200-900 e. Kr.* Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie B Skrifter vol. 123. Novus, Oslo.

2010 Court Sites of Arctic Norway: Remains of Thing Sites and Representations of Political Consolidation Processes in the Northern Germanic World during the First Millennium ad? *Norwegian Archaeological Review* 43(2):128–144.

Sørensen, Preben Meulengracht

1995 Ottars verdensbilde, religion og etik. *Ottar* 208:48–56.

2003 Chapter 11. The Hall in Norse literature. I *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*, redigert av Gerd Stamsø Munch, Olav Sverre Johansen og Else Roesdahl, s. 265–272. Arkeologisk skriftserie, vol. I, Lofotr – Vikingmuseet på Borg.

Watt, Margrethe

1991 Sorte Muld. Høvdingesæde og kultcentrum fra Bornholms yngre jernalder. I *Fra stamme til Stat i Danmark 2. Høvdingesamfund og Kongemagt*, redigert av Peder Mortensen og Birgit M. Rasmussen, s. 89–107, Århus.

2004 The Gold-Figure Foils («Guldgubbar») from Uppåkra. I *Continuity for centuries: a ceremonial building and its context at Uppåkra, southern Sweden*, redigert av Lars Larsson, s. 167–221. Uppåkrastudier 10, Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, 48. (Stockholm 2004).